

5.3. lecke: A természeti állapotból a társadalmi állapotba

A korábbi leckékből nyilvánvaló, miért kell megszüntetni a természeti állapotot Hobbes szerint. Elsősorban azért, mert elviselhetetlen állapot, és főleg mivel ellentétben áll az emberi természet legalapvetőbb törekvésével: az életösztönnel. A természeti állapot háborúságát tehát a létfenntartás vágya szüntetheti meg, a békére irányuló törekvés, amelyet az értelem határoz meg.

„A természeti törvények, vagyis az igazságosság, a méltányosság, szerénység, megbocsájtás, egyszóval az a törvény, hogy ne tégy másnak olyant, amit magadnak nem kívánsz, önmagukban – azaz, ha megtartásukra semmiféle hatalomtól való félelem nem kényszeríti az embert – ellenkezne természetes érzelmeinkkel, amelyek részrehajlásra, büszkeségre, bosszúra és más hasonlóra készítenek minket” (XVII, 205).

A társadalmi szerződés = az állam kialakítása

Hobbes elsőként dolgozza ki részletesen a társadalmi szerződés fogalmát. A **társadalmi szerződés** egy elképzelt szerződési aktus, amellyel az emberek felszámolják a természeti állapotot, és létrehozzák az államot, a politikai hatalmat és a társadalmi állapotot.

I. Károly nyilvános kivégzése 1649-ben. Az esemény Hobbes gondolkodására jelentőst hatást gyakorolt.

A politikai gondolkodás történetében egy az elmélet azért nagyon fontos, mert egy teljesen újfajta választ ad arra a kérdésre, honnan származik a politikai hatalom. A középkori hagyomány szerint a politikai hatalomnak **metafizikai forrásból** származik: Isten hatalma árad ki az uralkodókra, aki így Isten megbízásából uralkodnak. Tehát a **politikai hatalom „felülről” ered**. Ezzel szemben azok a gondolkodók, akik szerint a természeti állapot megelőzte a társadalmi állapotot, és a kettő közötti átmenetet a társadalmi szerződés biztosítja, azt állítják, hogy a

politikai hatalom „alulról” ered. A politikai hatalmat nem Isten hozza létre és adományozza, hanem azok az egyének, akik a szerződésben megalapítják a politikai közösséget és a politikai hatalmat. Azokat a gondolkodókat, akik a szerződéselméletet saját politikai filozófiájukba integrálják **kontraktualistáknak** nevezzük.

Ettől kezdve nagyon fontossá vált az, hogy melyik gondolkodó (1) hogyan értelmezi a természeti állapotot, (2) a társadalmi szerződés természetét, (3) a szerződés és a politikai hatalom viszonyát.

Hobbes szerint a társadalmi szerződés lényege, hogy **minden egyes individuum átruházza természetes jogát egy uralkodóra, aki a közhatalmat megtestesíti.** Így jön létre az egyéni hatalmaktól a köz- vagy politikai hatalom.

„Olyan közhatalmat, amely a külső támadástól és az egymásnak okozott jogtalanságtól meg tud védeni, és ezáltal olyan biztonságot nyújt nekünk, hogy szorgalmunk és a föld gyümölcseinek jóvoltából elláthassuk magunkat, és elégedetten élhessünk, csakis azon a módon lehet létrehozni, hogy MINDEN HATALMAT ÉS ERŐT EGY SZEMÉLYRE VAGY EGYETLEN GYÜLEKEZETRE RUHÁZUNK ÁT, amely akaratumkat szótöbbséggel egyetlen akarattá alakíthatja át.” (XVII, 208)

Hobbes szerint a szerződést **az emberek egymással kötik, nem pedig az uralkodóval.** A szerződés során kiválasztanak és megbíznak egy személyt, akinek az a feladata, hogy a közhatalmat gyakorolja és a békét fenntartsa. **Hobbes konzervatív gondolkodó,** amennyiben szerinte **a szerződés az uralkodót nem köti.** Az uralkodó nem számoltatható el a szerződés alapján, neki az a feladata, hogy a hatalmat gyakorolja, mert a hatalom alapján garantált társadalmi állapot nélkül az emberek nem tudnák a saját életbenmaradási feltételeiket biztosítani.

A politikai hatalom letéteményese egy személy vagy egy csoport, amely a politikai közösség valamennyi tagját *megtestesíti* vagyis mindenki megbízottja.

A szerződés, azaz a jogátruházás így hangzik:

„Felhatalmazom ezt az embert vagy ezt a gyülekezetet, ráruházván azt a jogot, hogy kormányozzon engem, feltéve, hogy te is ráruházod ezt a jogot, és minden cselekedetére felhatalmazást adsz.” (XVII, 209)

Így jön létre az állam, amelyet Hobbes *Leviatánnak* nevez.

Az uralom természete azaz a felségjogok

Fontos megértenünk, hogy Hobbes szerint az uralkodó **a társadalom felett áll** és nem elszámoltatható a szerződés alapján. Bizonyos értelemben mindent megtehet, amit jónak lát a béke biztosítása érdekében.

„Egyetlen személy, akinek cselekedeteit illetően egy nagy emberi sokaság minden egyes tagja egymással kötött kölcsönös megállapodás alapján megbízónak tekinti magát avégett, hogy e személy mindannyiuk erejét és eszközeit a béke és a közös védelem érdekében úgy használhassa fel, ahogy célszerűnek tartja” (XVII, 209)

A politikai hatalom tehát korlátlan, vele szemben nem szabad lázadni. **Az uralkodó nem követhet el igazságtalanságot**, ami jól mutatja, hogy Hobbes szerint nincsen alávetve a törvénynek.

„Felfogásom szerint az értelemről kiolvasható, hogy a szuverén hatalom, akár egyetlen ember testesíti meg, akár egy gyülekezet, mindenképpen olyan nagy, amilyen nagyra ember egyáltalán teheti. Egy ilyen korlátlan hatalomnak sok rossz következménye van, de a hiányának következménye, vagyis az ember és ember közötti örökös háborúskodás, még sokkal rosszabb. [...] Aki a szuverén hatalmát túlságosan nagynak tartja, és ezért csökkenteni akarja, az kénytelen magát egy olyan hatalomnak alávetni, amely azt korlátozni képes, vagyis annál még hatalmasabb.” (XX, 238-239)

Az uralkodót nem lehet elszámoltatni.

„Az uralkodó beleegyezése nélkül hatalmát nem lehet másra átruházni, azt nem játszhatja el, egyetlen alattvalója sem vádolhatja jogtalansággal, alattvalói nem büntethetik meg, az ő ítéletétől függ, hogy mi szolgálja a békét és melyek a megengedhető tanítások, ő az egyedüli törvényhozó, a legfelsőbb bíró, a vizályoknak, valamint a béke és háború idejének és kiváltó okainak kérdésében a legfelső bíró.” (XX, 232)

Hobbes és a liberális hagyomány

Látható, hogy Hobbes számára **a szabadság nem fontos politikai kérdés**, és nem a legfontosabb politikai érték. Éppen ezért Hobbes nem tartozik a liberális hagyományhoz, amelynek lényege éppen a politikai szabadság legfontosabb értékévé emelése.

„Az alattvalók minden törvény által nem szabályozott dologban mindazt szabadon megtehetik, amit értelmük sugalmazása alapján önmaguk számára a legelőnyösebbnek tartanak. (...) Az alattvalók szabadsága tehát azokra a dolgokra korlátozódik, amelyek felől az uralkodó cselekedeteik szabályozásánál nem intézkedett.” (XXI, 242).

Hobbes számára **a legfontosabb politikai érték a béke**. Ez sokkal fontosabb, mint a

szabadság. Az állampolgároknak el kell viselniük a szabadságjogaik korlátozását, ha az a béke fenntartását szolgálja.

„Amiképpen az emberek a béke és ezáltal az önfenntartás biztosítása érdekében egy államnak nevezett mesterséges embert teremtettek, azonképpen teremtettek maguknak polgári törvényeknek nevezett mesterséges láncokat is.” (XXI, 242).

Összefoglalás:

Hobbes az első kontraktualista gondolkodó. A társadalmi állapotot szerinte megelőzte egy természeti állapot és a politikai hatalom a kettő közötti átmenet során jött létre. A természeti állapot állandó háborús állapot. Ez ellentétes az ember természetes törekvésével, amely az életben maradásra irányul. Ezért az emberek kénytelenek szerződést kötni a béke fenntartása érdekében. A szerződés során lemondanak saját hatalomgyakorlásukról, és a hatalmat egy uralkodóra ruházzák, aki akár erőszakkal is fenntartja a társadalomban a békét.

Kérdések:

Határozza meg az alábbi fogalmakat: természeti állapot, társadalmi szerződés, természetjog, természeti törvény, kontraktualizmus, politikai hatalom, konvencionálizmus!

Értékelje Hobbes gondolkodásában etika és politikai kapcsolatát!

Mi a különbség természetjog és természeti törvény között?

Mi a különbség természeti törvény és társadalmi törvény között?

Milyen kapcsolat áll fenn a társadalmi szerződés és a társadalmi törvények között?

Miért nincsen Hobbes szerint igazságtalanság a természeti állapotban?

Miért jelent fontos változást a politikai gondolkodásban a kontraktualizmus megjelenése?

Kinek felelős Hobbes szerint az uralkodó?